

Zondag 2 juni 2019, Pauluskerk, 10.30 uur

lezing Oude Testament: 1 Samuel 12: 19 - 24

lezing Nieuwe Testament:

- Openbaring 22: 12 - 21
- Johannes 14: 15 - 21

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Wat is "wij" ? Wie zijn "wij" ? Wat noemen wij eigenlijk "wij" ? Die vragen zijn aan de orde van de dag. Volop. Het zijn wezenlijke vragen, kardinale vragen, vind ik, als het gaat om de toekomst van onze landen. Van ons, dus. Wij, mensen, waar wij ook vandaan komen, levend, overlevend en vaak ook wonend en werkend in Rotterdam. De vragen zijn wezenlijk, ja. Of de antwoorden die daarop gegeven worden in politiek en samenleving dat ook zijn, dat is de vraag. Over dat alles vanmorgen.

Eerst een beeld. Je vindt het op één van de kopieën die jullie zijn uitgereikt. Een prachtig ongeveer levensgroot beeld van de Maagd Maria. Die een beschermende mantel uitspreidt. In de plooien van die mantel zie je een tiental menselijke figuurtjes. Het beeld dateert van rond 1500. Het is gemaakt in Zuid-Duitsland, in de buurt van Ulm. Het is een zogenaamde "Schutzmantelmadonna". Een madonna met de beschermmantel, zeg maar. Die figuurtjes, vrouwen en mannen, bidden of kijken gespannen naar voren of naar buiten. Het is niet zo'n 19^e-eeuwse zoete Maria met van die weke ogen, die je vaak ziet in rooms-katholieke kerken. Maar een nogal stevige Maria. Meer een Rotterdamse Marie. Zij loopt, en beweegt zich naar voren. Haar blik is ook gericht naar voren. Zij maakt een vastberaden indruk. Zij is een en al energie. Iemand die, ondanks alles, de toekomst tegemoet treedt, vol vertrouwen. Maria representeert de kerk. Onder haar mantel, in prachtig blauw en goud, verzamelt zij de hele gemeenschap van gelovigen. Zij houdt hen bij elkaar en beschermt hen tegen kwaad en onheil. Die madonna en waar zij voor staat, is één antwoord op de vraag: "wie zijn "wij" ? Wij, dat is de hele samenleving, ieder die daarvan deel uitmaakt, onder de veilige hoede van de kerk. Dat was het antwoord zo'n 500 jaar geleden. Een foto van dat beeld is het sluitstuk van een prachtig boek, dat niet zo lang geleden verscheen in een Nederlandse vertaling. "Leven met goden", heet het. Het is geschreven door de kunsthistoricus Neil MacGregor, die jarenlang directeur was van het Brits Museum in Londen. In dat boek laat MacGregor

zien hoe de godsdiensten en wereldbeschouwingen door de eeuwen heen gemeenschappen, "wij's", definiëren en hoe de opvattingen daarover vervolgens bijdragen aan de manier waarop die gemeenschappen zichzelf zien, in hun relatie tot de wereld en de mensen om hen heen. Dus, hoe godsdiensten en wereldbeschouwingen antwoord gaven op die kardinale vraag: wie is "wij" ? "Wij", dat zijn wij allemaal, de hele samenleving, verzameld onder de hoede van de kerk. Dat was het beeld, toen. In ieder geval het ideaalbeeld. En ik denk, voor veel kerken en kerkmensen, nog steeds.

Ook nu, in onze tijd, speelt die wij-vraag. Volop. Wat is "wij" ? Wie zijn "wij" ? Hoe zien wij onszelf ? Wie zijn "wij" en wie zijn "zij" ? En, wie hoort erbij in dat "wij" ? En wie niet ? Het zijn die vragen, die expliciet of minder expliciet aan de orde zijn in veel van de discussies in onze tijd. Van de mensen destijds afkomstig uit de Molukken of wat recenter uit Suriname vinden de meeste Nederlanders wel, dat zij deel uitmaken van dat "wij". Bij de mensen uit de Antillen, vooral de jonge mannen, wordt dat al lastiger. Bij de mensen afkomstig uit Marokko of Turkije wordt dat voor veel Nederlanders veel lastiger. Maken zij deel uit van dat "wij" ? Vooral als "zij" in Turkse verkiezingstijden zwaaien met Turkse vlaggen of vinden, dat Erdogan zo'n geweldige leider is. Wie zijn "wij" en hoeveel "zij" kunnen wij eigenlijk aan ? Die vraag speelt ook bij de Brexit, vooral waar het gaat om de arbeidsmigranten uit ons "eigen" werelddeel, de mensen uit Midden- en Oost-Europa. Hij speelt bij een eventuele Nexit, waar Baudet voorstander van zegt te zijn. Maar hij speelt ook nog op een ander niveau, langs andere dan nationale of etnische lijnen. Op het moment, dat Baudet bijvoorbeeld vragen begint te stellen bij het recht op abortus en de positie van vrouwen in de samenleving en het gezin. Vormen vrouwen die een maatschappelijke carrière willen maken inderdaad een bedreiging voor familie en gezin ? Wie op die vraag ja zegt, komt al snel in de richting van het definiëren van dat "wij" als vooral of uitsluitend mannelijk en patriarchaal. En dat is natuurlijk precies waar het Baudet in zijn nostalgisch terugverlangen à la Oswald Spengler naar een geïdealiseerd Europa of verleden om is begonnen. Wij is mannelijk, niet vrouwelijk, vindt hij eigenlijk. Hupplakee, zo'n beetje de helft van onze samenleving, de helft van de mensen met wie wij samenleven, eruit gedefinieerd. Wij, dat is in ieder geval 100 minus 50%. Baren voor het vaderland en verder niks. That's it. Voor vrouwen. Volgens Baudet.

De teksten van vanmorgen gaan alle drie elk op zijn eigen manier over die vraag van dat "wij". De tekst uit 1 Samuel 12,

waarin Samuel het woord voert tot het volk en waarin hij afscheid van de mensen neemt als richter, en dus als politiek leider. Om plaats te maken voor de eerste koning van Israël, koning Saul. Hoe moet dat nu met "ons", hoe moeten "wij" nu verder? Dat is de vraag, die aan de orde is. En het antwoord luidt, dit is "wij": "Heb ontzag voor de Heer en wees hem oprecht, met hart en ziel toegewijd". En die eveneens prachtige, intieme tekst uit Johannes 14, waarin een vergelijkbare situatie speelt. Jezus gaat binnenkort weg van de groep mensen om hem heen, die het volste vertrouwen in hem hebben. En dus ook voor hen die vraag: hoe moet dat nu met "ons", hoe moeten "wij" nu verder, als jij er niet meer bent? En het antwoord luidt, dit is "wij": "Wanneer iemand mij liefheeft, zal zij of hij zich houden aan wat ik zeg, mijn Vader zal haar of hem liefhebben en mijn Vader en ik zullen bij haar of hem komen en bij hen wonen". Cruciaal in die twee teksten is dit. En ik beweer niet, dat dat in het Oude en Nieuwe Testament altijd is goed gegaan of zomaar zonder slag of stoot. Ook daar voortdurend de neiging, net als nu, om mensen eruit te definiëren en het "wij" klein en een beetje "onder ons" te houden. Langs altijd weer dezelfde lijnen. Die van nationaliteit, kleur, sekse of klasse. In die zin is er niets nieuws onder de zon. Maar de bijbelse teksten van vanmorgen bieden wel iets nieuws, als het gaat om dat "wij". "Wij" wordt in de teksten niet gedefinieerd langs lijnen van afkomst, waar je vandaan komt, waar je geboren of getogen bent. Voor de teksten van vanmorgen is niet jouw afkomst of jouw geboorteplek interessant. Met die afkomst zit het wel snor, bijbels gesproken. Elk mens is kind van God. Met jouw afkomst kán dus niks mis zijn. En omdat elk mens kind van God is, kan jouw afkomst ook geen reden zijn om wat voor onderscheid dan ook tussen mensen te maken. Het gaat niet om afkomst. Het gaat om toekomst. Ben jij bereid te bouwen aan de toekomst door je te houden aan dat "dwaal niet af om achter iets aan te lopen dat niets oplevert en niet bevrijdt, omdat het niets is"? Als er dan al onderscheid gemaakt moet worden gaat het om zulke toekomst. De grote godsdiensten gaan in de kern niet over het instituut - de kerk zeg maar - en ook niet over de leer, het rationele, hoe vaak zij daarin ook terugvallen of teruggevallen zijn. Godsdienst gaat in de kern altijd over het bouwen aan toekomst. Dat is: over het bouwen van gemeenschap. Dat is de grote kracht van godsdiensten of zou het moeten zijn, dat zij altijd en altijd weer bouwen aan het groter maken van het "wij". De vervulling van ons mensen ligt niet en nooit, volgens die godsdiensten, in het individu, zoals ons tot vermoeiends toe wordt wijsgemaakt. De vervulling van ons leven, van jouw en mijn leven, ligt uiteindelijk in de gemeenschap. En draait dus om de vraag of ik bereid ben mijn

leven dienstbaar te maken aan iets dat groter is dan ikzelf, omdat mijn leven uiteindelijk daarmee verbonden en daarvan afhankelijk is. MacGregor zegt daarover: "De centrale vraag voor zowel de politiek als voor de religie is: wie zijn "wij" en wie zijn "zij" ? En kunnen die "zij" misschien ook "wij" worden ? Dat is de grote worsteling van Europa".

Het groter maken van het "wij". Daar gaat het om. En daar is het uiteindelijk in de grote godsdiensten, van islam tot en met boeddhisme, ook altijd om begonnen. Dat is het grote punt. In weerwil van alle pogingen vandaag de dag om dat wij kleiner en kleiner te maken langs nationale lijnen: Nederland, "wij", zijn de "normale" Nederlanders, langs lijnen van kleur: Nederland, "wij", zijn de witte mensen, langs lijnen van sekse en gender: Nederland, "wij", zijn de mannen, de vaders, en dan vooral de witte. Een enorme opdracht vanuit de samenleving dus aan die godsdiensten, aan kerken en moskeeën en synagogen, om zich te bezinnen op wat er voor hen werkelijk toe doet. Niet om macht of instituut, niet om leer of traditie of het gelijk van de wereld of de al of niet absolute waarheid: de enig ware God. Maar dit: mensen aan elkaar verbinden tot een groter "wij". Daar is waar het religieus gesproken altijd om gaat. Dat is dus ook waar bijbels gesproken om gaat. Dat, het groter maken van het "wij" staat ons te doen en niets anders, hedentendage.

"Welzalig die hun gewaden wassen, opdat hun zeggenschap zal zijn op de boom des levens, en zij zullen ingaan door de poorten van de stad. Naar buiten de honden en de kwakzalvers en de ontuchtigen en de moordenaars en de beelddaanbidders en ieder die bedrog liefheeft en doet", hoorden we daarnet in Openbaring. Zou zoiets kunnen lukken, dat groter maken van het "wij" ? Niet eenvoudig. Integendeel. En toch, waarom niet ? Een van de mooie dingen van de bijbel is, dat het almaar doorgaande verhaal over ons mensen als bouwers aan gemeenschap, het verhaal over ons mensen als grotermakers van het "wij", dat dat allemaal uitloopt niet op je eenzaam terugtrekken in de natuur of op een rustiek en pastoraal platteland. Het loopt uit op een stad. De stad van God, die een stad is van mensen, waarin kerken en tempels en dominees en priesters overbodig zijn, omdat God is alles in allen. De stad van God, die een stad is van mensen, omdat zij vergroters zijn van "wij". Zo'n stad. Wij mensen wonen immers niet in landen. Wij wonen niet op nationaal niveau. Wij wonen lokaal, waar we elkaar tegenkomen op straat. In een stad of in een dorp. Bijbels gesproken begint en eindigt alles de stad.

Zou zoiets kunnen lukken ? Waarom niet ? Eind mei een

uitvoerig artikel in de Groene Amsterdammer over een stad. De stad Brussel. In de ogen van sommigen een hopeloze stad. Een stad met enorme verschillen - nog veel groter dan in Nederland - tussen arm en rijk, een stad met 180 nationaliteiten, een stad waar de minderheid de meerderheid is geworden, met mensen van Marokkaanse afkomst als 20% van de bevolking. Die stad is geworden tot een groot bruisend sociaal laboratorium, omdat de mensen daar daadwerkelijk begonnen zijn aan het groter maken van het "wij" met een enorm aantal initiatieven van onderop. "Je bent Brusselaar, niet omdat jij van Brussel bent, maar omdat jij in Brussel bent", zegt een van die initiatiefnemers. Ook in Brussel geldt dat bijbelse principe: niet je afkomst telt, maar onze toekomst. Dat is: de gemeenschap. Ik weet het niet zeker, ik weet ook niet of het lukt, maar daar is iets aan het gebeuren, volgens mij, dat toekomst heeft, waar iets werkelijkheid wordt van dat bijbelse beeld van die gouyden stad met gouden poorten. Het gist en het borrelt van onderop, van mensen zelf, en doet zo smaken naar meer ! De stadbouwmeester zegt: "Burgers verenigen zich op een andere manier dan vroeger. Steeds minder in vaste, van bovenaf geleide verbanden, die decennialang bleven bestaan (.....) Nu zetten burgers zich bottom-up steeds meer in voor het algemeen belang: het klimaat, de leefbaarheid in de stad, de inspraak". Het gist en het borrelt daar in Brussel van "water dat leven geeft, om niet" en doet zo smaken naar meer !

Tot slot. Aan het eind van "Leven met goden" staat een foto van het Lampedusakruis in St. Pauls Cathedral. U vindt het op de tweede kopie, die u hebt gekregen. Het kruis is gemaakt door Francesco Tuccio, een timmerman op Lampedusa. Hij begon kruisen te maken van de wrakstukken van aangespoelde migrantenboten. "Van hout, dat smaakt naar zout, zee en zeer", zegt hij. Het is een groot pleidooi vanuit die christelijke traditie voor een ander verhaal over ons als gemeenschap, voor een ander verhaal over ons als "wij". De poging altijd weer om ons "wij" te vergroten, hoe lastig ook. "Wij" niet alleen als een gemeenschap van mensen, die in onze politieke ideeën, onze etniciteit, onze nationaliteit, onze sekse en positie in de samenleving gelijk of eensgezind willen zijn. Maar fundamenteel als een gemeenschap van allen met wie wij het leven op aarde delen. "Heel de wereld is mijn vaderland", zegt Erasmus. Je bent Brusselaar, niet omdat je van Brussel bent, maar omdat je in Brussel bent. Dat. Als religies, als wij allemaal, ons zouden realiseren, dat wij daartoe op aarde zijn. Een bijbelse droom, die werkelijkheid wordt ! Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 2 juni 2019